

Marek Ruszkowski

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Instytut Filologii Polskiej

ul. Świętokrzyska 15, 25–406 Kielce, Polska

Tel. +48 41 349 71 20

E-mail: gustaw1960@op.pl

Zainteresowania naukowe: gramatyka języka polskiego, stylistyka, językoznawstwo statystyczne

KATEGORIA POKOLENIA W POLSKICH BADANIACH JĘZYKOZNAWCZYCH (STAN OBECNY I PERSPEKTYWY)

Artykuł porusza zagadnienie badania języka w aspekcie pokoleniowym. Rzeczownik „pokolenie” występuje w języku polskim od XIV wieku. Obecnie przypisuje się mu kilka znaczeń: 1) ogniwo w łańcuchu genealogicznym; 2) zależność kulturowa, oparta na dziedziczeniu tradycji; 3) jednostka miary, według której na przykład każde stulecie przemija w rytmie trzech pokoleń; 4) zjawisko rówieśnictwa; 5) grupa osób, które ukształtowane zostały przez wspólne doświadczenia, związanych postawami i wartościami. W badaniach językoznawczych pokolenie rozumie się jako ‘grupę ludzi będących mniej więcej w tym samym wieku; generację’. Zakłada się, że pamięć językowa, znajomość językowych konwencji, umiejętność dostrzeżenia niuansów we własnym języku stanowi jedyne w swoim rodzaju lokalne, niepowtarzalne i trudne do wyuczenia dziedzictwo kulturowe, które – mimo większych lub mniejszych modyfikacji – jest przekazywane z pokolenia na pokolenie. Modyfikacje te powodują, że język różnicuje się generacyjnie, a zasadniczą rolę w tej dyferencjacji odgrywa wiek. Analiza różnic w mowie pokoleń pozwala na ustalenie kierunku, charakteru, tempa, mechanizmu i przyczyn zmian językowych. Na ogół badacze koncentrują się na różnicach fonetycznych, leksykalnych i morfologicznych między językiem przedstawicieli odmiennych generacji. Ważnym elementem badań językowego zróżnicowania pokoleń powinny być wskaźniki ilościowe, które pozwalają zweryfikować i zobiektywizować niektóre sądy, szczególnie te sformułowane intuicyjnie. Są one jednak wykorzystywane zbyt rzadko. Niektóre z nich można zastosować w odniesieniu do frekwencji części mowy oraz do określenia stopnia bogactwa leksykalnego i zrozumiałości (trudności percepcyjnej) tekstu.

SŁOWA KLUCZOWE: pokolenie, wariantywność generacyjna polszczyzny, metody ilościowe.

Rzeczownik *pokolenie* występuje w języku polskim od XIV wieku (Boryś 2005: 457). W dawnej polszczyźnie znaczył on tyle, co: 1) ‘pleć’; 2) ‘potomkowie, potomstwo’; 3) ‘rodak, krajan, współplemieniec’; 4) ‘pokolenie człowieczego rodzaju, urodzenie się jako człowiek’ (Deptuchowa *i in.* 2003: 231). Był to również wyraz oznaczający

czynność, utworzony od czasownika *pokoleć* ‘pomarznąć, poziebnać, pograbić, posztywnieć od zimna’: *Palce mi pokolały od chłodu* (Kryński, Niedźwiedzki 1908, t. 4: 501–502). Funkcjonował także przymiotnik *pokolenny* (Linde 1858, t. 4: 287), zastąpiony dzisiaj formą *pokoleniowy*. Słowo *pokolenie* jest najbardziej wieloznaczne

w polskich przekładach Biblii, używa się go bowiem jako odpowiednika łacińskich wyrazów: *generatio, tribus, stirps, progenies, cognatio, gens, genus* i kilkunastu innych (Bańkowski 2000, t. 2: 682).

W ogólnym znaczeniu *pokolenie*

najczęściej bywa określane jako średni okres czasu, który upływa między narodzinami rodziców a narodzinami ich dzieci. Bardziej szczegółowo pokolenie można zdefiniować jako zbiorowość ludzkich jednostek o zbliżonym wieku, których zainteresowania, potrzeby, postawy, motywy działania i światopogląd ukształtowane zostały przez wspólne doświadczenia życiowe, a zwłaszcza przemiany historyczne, ekonomiczne i naukowo-techniczne danej epoki (Rostowska 2001: 37).

Największy ze współczesnych słowników języka polskiego podaje cztery znaczenia tego rzeczownika: 1) ‘grupa ludzi (także zwierząt lub roślin) będących mniej więcej w tym samym wieku; generacja’ (np. *pokolenie dwudziestolatków*); 2) ‘ogół ludzi ukształtowanych przez podobne lub te same przeżycia, doświadczenia itp.’ (np. *pokolenie wojenne*); 3) ‘okres równy długości życia ludzi urodzonych w podobnym czasie’ (np. *Potrzeba dwóch pokoleń, żeby zmienić się sposób myślenia o pracy.*); 4) ‘członkowie jakiejś rodziny, będący w podobnym wieku i zajmujący w niej taką samą pozycję, np.: rodzice, dziadkowie, rodzeństwo (*Spotkały się cztery pokolenia naszej rodziny.*)’ (Dubisz red. 2003, t. 3: 298).

Maria Ossowska wyróżnia pięć znaczeń: 1) ogniwo w łańcuchu genealogicznym; 2) zależność kulturowa, oparta na dziedziczeniu tradycji; 3) jednostka miary, według której na przykład każde stulecie przemija w rytmie trzech pokoleń; 4) zjawisko rówieśnictwa; 5) grupa osób, które ukształtowane zostały przez wspólne

doświadczenia, związanych postawami i wartościami (Ossowska 1963).

Należy sądzić, że dwa elementy wydają się najważniejsze – czynnik biologiczny, decydujący o podobnym wieku przedstawicieli pokolenia, oraz czynnik kulturowo-historyczny, związany z podobnymi przeżyciami i odczuwaniem swoich czasów. Ten drugi element można określić – używając słów Kazimierza Wyki – jako „swoiste przeżycie czasu danej grupy rówieśniczej”, typowe dla okresu młodości, które kształtuje na trwałe postrzeganie świata. „Nawet zwalczający się ludzie rozwiązują w ramach pokolenia podobne zadania epoki, żyją w tej samej rzeczywistości kulturalnej i podobieństwo zadań łączy ich mimo różnicy rozwiązań” (Wyka 1977: 44).

Tak więc „bez wątplenia tożsamość pokoleniowa jest niezwykle cennym zasobem społecznym, integrującym i wpływającym na dynamikę wspólnoty. Jednak tożsamość pokoleniowa występuje stosunkowo rzadko, choć zjawisko to stało się niezwykle popularnym tematem we współczesnej publicystyce” (Kubicki 2010: 25). Mówi się na przykład o pokoleniach literackich (Wyka 1977) czy pokoleniach w kinematografii (Zajdel 2010).

Dlatego też jedno z podstawowych pytań, które zadają sobie badacze, brzmi: „Na ile kategoria pokolenia posiada dzisiaj swój autentyczny byt społeczny i historyczny, a na ile jest tylko wirtualnym tworem, sztucznie kreowanym przez media” (Zając 2010: 9).

W badaniach językoznawczych pokolenie rozumie się jako ‘grupę ludzi będących mniej więcej w tym samym wieku; generację’. Zakłada się, że „pamięć językowa, znajomość językowych konwencji, umiejętność dostrzeżenia niuansów we własnym języku stanowi jedyne w swoim

rodzaju lokalne, niepowtarzalne i trudne do wyuczenia [...] dziedzictwo kulturowe” (Bal 2010: 134), które – mimo większych lub mniejszych modyfikacji – jest przekazywane z pokolenia na pokolenie. Modyfikacje te powodują, że język różnicuje się generacyjnie, a zasadniczą rolę w tej dyferencjacji odgrywa wiek. Jak zauważa Stanisław Cygan,

wariantywność języka powodowaną biologicznym czynnikiem wieku potwierdziły wyniki prac nad miejską polszczyzną mówioną Krakowa, Katowic, Łodzi, Poznania [...]. Kryterium pokoleniowe jest więc ważnym czynnikiem dyferencjalnym. W zasadzie stwierdza się niewielkie różnice w podziale wiekowym u różnych autorów. Najczęściej wyodrębniają oni cztery grupy wiekowe zwane pokoleniowymi lub pokoleniami: I – osoby mające powyżej 60 lat życia, II – osoby w przedziale wiekowym 40-60, III – osoby w wieku 20-40, IV – osoby poniżej 20 roku życia (Cygan 1993: 93).

Bierze się też pod uwagę trzy grupy wiekowe, choć cezury między nimi mogą się nieco różnić, na przykład: I – 25-40 lat, II – 40-60, III – powyżej 60 (Cygan 1993: 95) lub I – do 30 roku życia, II – 30-60 lat, III – ponad 60 lat (Bieńkowska 1999: 7). Za młode pokolenie uważa się również osoby w wieku od 19 do 35 lat (Otwinowska-Kasztelaniec 2000).

Halina Kurek podkreśla, że wybór tylko jednej cechy wspólnej jest błędem metodologicznym, ponieważ na różnice w mowie pokoleń mogą wpływać bardzo różne elementy, więc nigdy nie można mieć pewności, który z czynników istotnie decyduje o występowaniu określonego wariantu językowego (Kurek 1990: 28).

Na ogół przez różnice w mowie pokoleń rozumie się „dyferencjację językową w płaszczyźnie pionowej i poziomej, a więc

zróznicowanie socjalne i terytorialne” danego obszaru.

O odrębnościach w mowie pokoleń decydują zatem dwa kryteria: biologiczne – wiek informatorów, i geograficzne – rozległość terytorialna, przy czym różnice warunkowane parametrami socjalnymi są pojmowane jako wewnątrzgeneracyjne (między reprezentantami pokolenia) i międzygeneracyjne (pomiędzy przedstawicielami wyodrębnionych trzech grup pokoleniowych) (Cygan 1993: 93–94).

Zdaniem Bożeny Wierzchowskiej, analiza różnic w mowie pokoleń pozwala na ustalenie kierunku, charakteru, tempa, mechanizmu i przyczyn zmian językowych, choć spełnienie ostatniego wymogu jest trudnym zadaniem badawczym (Wierzchowska 1952).

Na ogół badacze koncentrują się na różnicach fonetycznych, leksykalnych i morfologicznych między językiem przedstawicieli odmiennych pokoleń (np. Pipczyńska 1978, Cygan 1993, Bieńkowska 1999, Kępińska 1999, Michel 1999). Często do badania odrębności generacyjnych w zakresie leksyki wykorzystuje się kwestionariusz (Bartnicka 1992). Wydawane są również zbiory tekstów, zazwyczaj mówionych, reprezentujące polszczyznę różnych pokoleń (Kamińska red. 1992).

Analiza różnic w mowie osób w różnym wieku jest ważnym obszarem badań gwaroznawczych. Do niedawna koncentrowano się przede wszystkim na języku pokolenia najstarszego, które zachowało gwarę w stopniu najmniej zniekształconym. Jednak już ponad 60 lat temu B. Wierzchowska zauważyła, że

materiał dialektologiczny zbierany wyłącznie od informatorów najstarszych, mówiących dobrze zachowaną gwarą, nie charakteryzuje języka badanej miejscowości w

sposób całkowicie wyczerpujący, ponieważ brak w nim danych dotyczących sposobu mówienia pozostałych mieszkańców tej miejscowości, często stanowiących grupę o wiele liczniejszą niż najstarsi. [...]

Dysponując [...] zapisami gwary zebranych od ludzi w różnym wieku, można nie tylko ustalić, co w badanej gwarze dominuje obecnie, ale także można zestawiać jej wcześniejsze i późniejsze stadia, dzięki czemu uzyskuje się – bez odwoływania się do bezpośrednich świadectw z dawniejszych czasów – perspektywy historyczne. Jest to rzeczą bardzo ważną, gdyż przy badaniu gwary w jakiejś miejscowości najczęściej nie ma możliwości odtworzenia dawniejszego stanu tej gwary, ponieważ brak dokumentów zaświadczających ten stan (Wierzchowska 1952: 14).

Na inne ograniczenie postulatów, by badać głównie język pokolenia najstarszego, zwraca uwagę Barbara Bartnicka:

osoby najstarsze stanowią z wolna wymierającą mniejszość danej społeczności wiejskiej [...]. Prace, w których opisuje się sposób mówienia generacji najstarszej, mają najczęściej wartość historyczną, bo wobec szybkiego tempa zmian zachodzących na wsi polskiej już po kilkunastu latach przedstawiają obraz stanu minionego. Doświadczyli tego niejednokrotnie dialektolodzy z pracowni PAN-owskich, którzy chcąc po latach sprawdzić jakiś zapis, nadaremnie szukali swoich dawnych informatorów wśród żywych, z których nikt już danej formy nie pamiętał (Bartnicka 1993: 25).

Rozbieżności w gwarze osób reprezentujących różne generacje nie muszą być duże. Na przykład S. Cygan, analizując język różnych pokoleń wsi Lasocin w gminie Łopuszno w województwie świętokrzyskim, stwierdza: „Różnice w mowie pokoleń w mojej wsi są nieznaczące” (Cygan 1993: 96).

Również świadomość językowa mieszkańców wsi jest uwarunkowana generacyjnie. Badania Ireny Szczepankowskiej potwierdzają

istnienie zasadniczej różnicy jakościowej w posługiwaniu się gwarą między osobami najstarszymi a mieszkańcami wsi średniego i młodego pokolenia. Oczywiście na to zasadnicze zróżnicowanie pokoleniowe nakładają się istotne różnice indywidualne zależne od wielu czynników warunkujących stan świadomości językowej, takich jak: inteligencja i wrażliwość poszczególnych mówiących, ich osobiste dążenia i kontakty z innymi środowiskami społecznymi, poziom wykształcenia itp. (Szczepankowska 1993: 87).

Ważnym elementem badań językowego zróżnicowania pokoleń powinny być wskaźniki ilościowe, które pozwalają zweryfikować i zobiektywizować niektóre sądy, szczególnie te formułowane intuicyjnie. Są one jednak wykorzystywane zbyt rzadko. Niektóre z nich można zastosować w odniesieniu do części mowy.

Frekwencja części mowy i proporcje między nimi są cechą charakterystyczną różnych typów tekstów. Statystyczna struktura części mowy potwierdza istniejące różnice między językiem dzieci a językiem dorosłych, w którym jest mniej rzeczowników, czasowników, wykrzykników, spójników, więcej zaś przymiotników, przysłówków, zaimków, przyimków i partykuł (Zgółkowa 1987: 14–16).

W pięciu stylach funkcjonalnych współczesnej polszczyzny (popularnonaukowym, publicystycznym, stylu drobnych wiadomości prasowych, prozy artystycznej i dramatu) rzeczowniki, czasowniki, przymiotniki i przysłówki liczone łącznie stanowią przeciętnie 63,7% (Kamińska-Szmaj 1989: 74), co można przyjąć za średnią dla stylów pisanych. Przeciętna dla stylów mówionych,

obliczona na podstawie dziesięciu prób¹, wynosi 54%, czyli prawie 10% mniej.

Wpływ na frekwencję czterech głównych części mowy w tekście mówionym ma nie tylko wiek osób badanych, ale także stopień oficjalności wypowiedzi. W dialogach studenckich stanowią one w sumie 51,6%, w języku narad – 56,1%, w dyskusjach naukowych – 57,6%, a w audycjach radiowych i telewizyjnych – 58,6% (Zarębina 1985: 62–63). W potocznych rozmowach uczniów szkoły podstawowej ich frekwencja wynosi 54,9%, podczas gdy w wypowiedziach lekcyjnych tej samej grupy wiekowej – 62,7% (Biłos 1998: 120).

Udział czterech głównych części mowy w języku dorosłych wynosi 50,1%, a w języku dzieci – 53,5 proc. (dane na podstawie prób liczących 100000 wyrazów; Zgółkowa 1987: 14–15). Według Marii Zarębiny (na podstawie prób obejmujących 10000 wyrazów) udział tych części mowy wynosi: dzieci w wieku 7-15 lat – 54,93 proc., licealiści – 51,42 proc., studenci – 51,63 proc. (Zarębina 1985: 62–63). Nie są to więc różnice istotne.

Relacje ilościowe między głównymi częściami mowy są jednym z elementów statystycznej charakterystyki tekstu. Mówi się wówczas o różnego typu wskaźnikach, np. wskaźniku określeń nominalnych (wartość wynikająca z podzielenia sumy użyć przymiotników przez sumę użyć rzeczowników) czy wskaźniku określeń werbalnych (wartość wynikająca z podzielenia sumy użyć przysłówków przez sumę użyć czasowników) (Kamińska-Szmał 1988: 128).

Jednak najbardziej charakterystyczną cechą każdego tekstu ze względu na frekwencję części mowy jest udział rzeczowników i czasowników. Stosunki ilościowe między tymi dwiema klasami wyrazów decydują o stopniu nominalności, który można obliczyć, korzystając ze wzoru Walerego Pisarka (1972: 30–31):

$$W_n = \frac{S}{V}$$

(W_n – wskaźnik nominalności; S – suma użyć rzeczowników; V – suma użyć czasowników).

Wartość wskaźnika nominalności w wypowiedziach osób zróżnicowanych wiekowo wynosi: język dzieci (szkoła podstawowa) – 1,01; język młodzieży licealnej – 1,03; język potoczny studentów – 0,8; rozmowy telefoniczne – 0,8 (Ruskowski 2004); język dorosłych 0,87 (Zgółkowa 1987: 14–15); gwary – 0,8. Nie ma więc istotnych różnic, co świadczy o tym, że ważniejszą cechą niż kategoria wieku jest to, iż są to potoczne teksty mówione. Tę tezę potwierdza fakt, że na przykład wiadomości w podręcznikach szkolnych (czyli teksty pisane adresowane do uczniów) wykazują wartość omawianego wskaźnika na poziomie 2,8, czyli mniej więcej trzy razy większym niż spontaniczne wypowiedzi mówione osób reprezentujących różne pokolenia.

Dla mówionej odmiany polszczyzny analizowany parametr, obliczony na podstawie danych Haliny Zgółkowej, ma wartość 0,87 (Zgółkowa 1983). Jest ona jednak zaniżona, ponieważ H. Zgółkowa do czasowników włącza imiesłowy przymiotnikowe, które ze względu na właściwości fleksyjne i funkcje składniowe zaliczane są w badaniach frekwencyjnych części mowy do przymiotników. Na podstawie 10 różnych prób współczesnej polszczyzny mówionej

¹ 1) język dzieci; 2) język młodzieży licealnej; 3) dialogi studenckie; 4) rozmowy telefoniczne; 5) rozmowy potoczne; 6) język audycji radiowych i telewizyjnych; 7) język narad; 8) język w środowisku szkolnym; 9) język dyskusji naukowych; 10) język biurowy (obliczeń dokonałem na podstawie – Zarębina 1985: 62–63).

(Zarębina 1985: 137) można stwierdzić, że wskaźnik nominalności dla tej odmiany języka wynosi 1,15.

Warto również przeanalizować wskaźnik ilościowego bogactwa słownictwa opracowany przez Jozefa Mistrika (1967):

$$I \text{ bog} = \frac{20V}{N}$$

(I bog – wskaźnik ilościowego bogactwa słownictwa; V – słownik tekstu, czyli liczba różnych wyrazów w tekście (leksemów); N – długość tekstu w wyrazach, czyli słowoformach).

Omawiany wskaźnik ma wartość 1,47 dla wypowiedzi osób dorosłych i 1,22 dla języka mówionego dzieci (obliczeń dokonałem według danych – Zgółkowa 1987: 8). Wartości te są dość typowe, pokazują bowiem, że język dorosłych jest bogatszy leksykalnie niż język dzieci. Zaskakujące wydają się natomiast obliczenia M. Zarębiny (1985: 59–63). Wynika z nich, że analizowany wskaźnik wynosi: dzieci 7-15 lat – 3,7; licealiści 3,18, studenci – 4,35, podczas gdy wypowiedzi biurowe, urzędnicze (a więc język dorosłych) – 3,09. Oznacza to, że słownictwo dorosłych jest uboższe niż leksyka dzieci w wieku 7-15 lat. Dla porównania warto dodać, że dla języka dyskusji naukowych analizowana wartość to 4,50, a dla tekstów naukowych – od 4,48 (prace naukowo-techniczne) do 6,10 (prace literaturoznawcze) (Rachwałowa 1986: 24).

Miarą ilościowego bogactwa słownictwa jest także częstość wyrazu:

$$f = \frac{N}{V}$$

(f – średnia częstość wyrazu; V – słownik tekstu; N – długość tekstu).

„Duże wartości tego wskaźnika wskazują na przewagę w tekście wyrazów o

bardzo dużych częstościach, natomiast mała średnia częstości dowodzi przewagi w tekście słownictwa rzadkiego”. Czyli im wskaźnik jest wyższy, tym tekst ma uboższe słownictwo (Sambor 1972: 221).

Opierając się na danych M. Zarębiny, można podać następujące wartości: dzieci – 5,4, licealiści – 6,3, studenci – 4,6; rozmowy w biurze – 6,5, dyskusje naukowe – 4,4. Wynika z nich zaskakujący fakt, że uboższe słownictwo charakteryzuje wypowiedzi licealistów czy rozmowy w biurze niż wypowiedzi dzieci. Dla porównania – w tekstach naukowych wartość omawianego parametru waha się od 3,28 (literaturoznawstwo) do 4,47 (prace naukowo-techniczne).

Warto do badań nad komplikacją wypowiedzi osób należących do różnych pokoleń wykorzystać wzór, który pozwala określić stopień zrozumiałości (trudności percepcyjnej) tekstu, opracowany przez Bengta Sigurda (1975: 157–159):

$$I = L_m + L_o$$

(I – indeks (wskaźnik) czytelności tekstu; L_m – przeciętna liczba wyrazów w zdaniu, obliczona na podstawie próby losowej liczącej 200 zdań; L_o – przeciętna liczba wyrazów o długości większej niż 6 liter wśród 100 wyrazów tekstu, obliczona na podstawie próby losowej obejmującej 2000 wyrazów).

Jeśli wartość wskaźnika przekracza 50, tekst należy uznać za trudno zrozumiały. Jednak dostosowanie wzoru szwedzkiego lingwisty do polszczyzny wymaga zmiany kryteriów kwalifikowania słów jako trudnych. Język szwedzki charakteryzuje się krótkimi wyrazami i nie ma końcówek fleksyjnych imiennych, więc dla języka polskiego za wyraz trudny w percepcji należy uznać dłuższy niż ośmioliterowy (Rachwałowa 1986: 51).

Teoretycznie język dzieci powinien być percepcyjnie łatwiejszy niż wypowiedzi młodzieży, te z kolei powinny być prostsze w odbiorze niż teksty osób dorosłych. To jednak tylko hipoteza, która wymaga weryfikacji.

Badanie różnic w mowie pokoleń jest na gruncie polskim w fazie wstępnej. Dokonano rekonesansu obszaru badawczego i podstawowych ustaleń dotyczących wariantowości pokoleniowej polszczyzny, ale zakres analiz wydaje się zbyt wąski. Perspektywą badawczą byłoby zastosowanie wskaźników ilościowych, które pokazują i mogą poka-

zać w przyszłości, że zdroworozsądkowe przypuszczenia o wzroście komplikacji wypowiedzi oraz ich bogactwa leksykalnego wraz z wiekiem (przynajmniej do pewnego momentu) nie muszą znaleźć potwierdzenia w badaniach empirycznych. Warto również przeanalizować różnice w mowie jednego pokolenia, szczególnie średniego i starszego, ze względu na płeć, wykształcenie, region zamieszkania i ewentualnie inne parametry. To pozwoli dać odpowiedź na pytanie, w jakim stopniu mowa osób należących do jednej generacji jest językowym monolitem, a w jakim zbiorem idiolektów.

Bibliografia

BAL, E., 2010. Pokolenie jako hipoteza badawcza, czyli niewdzięczny przykład dramaturgii Michała Walczaka. In: Red. J. ZAJĄC. *Pokolenie – kategoria historyczna czy współczesna? Obraz przemian pokoleniowych w sztuce i społeczeństwie XX i XXI wieku*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 123–137.

BAŃKOWSKI, A., 2000. *Etymologiczny słownik języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

BARTNICKA, B., 1992. *Kwestionariusz do badania różnic w mowie pokoleń w zakresie słownictwa*. Warszawa: Towarzystwo Kultury Języka.

BARTNICKA, B., 1993. Różnice w mowie pokoleń. In: Red. B. BARTNICKA, B. FALIŃSKA, A. KOWALSKA, H. SĘDZIAK. *Polszczyzna Mazowska i Podlasia. Różnice w mowie pokoleń*. Łomża – Warszawa: Łomżyńskie Towarzystwo Naukowe, 25–30.

BIENKOWSKA, D., 1999. O różnicach pokoleniowych w polszczyźnie mówionej łódzian. In: Red. Z. STASZEWSKA. *Miasto. Teren koegzystencji pokoleń*. Łódź: Uniwersytet Łódzki, 7–14.

BIŁOS, E., 1998. *Słownictwo szkolnego języka dydaktycznego*. Częstochowa: Wyższa Szkoła Pedagogiczna.

BORYŚ, W., 2005. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.

CYGAN, S., 1993. Różnice w mowie pokoleń na Kielecczyźnie. In: Red. B. BARTNICKA, B. FALIŃSKA, A. KOWALSKA, H. SĘDZIAK. *Polszczyzna Mazowska i Podlasia. Różnice w mowie pokoleń*. Łomża – Warszawa: Łomżyńskie Towarzystwo Naukowe, 93–104.

DEPTUCHOWA, E., FRODYMA, M., SZELACHOWSKA-WINIARZOWA, L., WYSOCKA, F., 2003. *Mały słownik zaginionej polszczyzny*. Kraków: Wydawnictwo LEXIS.

DUBISZ, S., red., 2003. *Uniwersalny słownik języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

KAMIŃSKA, M., red., 1992. *Wybór tekstów języka mówionego mieszkańców Łodzi i rejonu łódzkiego. Generacja starsza, średnia i najmłodsza*. Łódź: Uniwersytet Łódzki.

KAMIŃSKA-SZMAJ, I., 1988. Części mowy w słowniku i tekście pięciu stylów funkcjonalnych polszczyzny pisanej (na materiale słownika frekwencyjnego). *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, XLI, 127–136.

KAMIŃSKA-SZMAJ, I., 1989. Słownictwo tekstów popularnonaukowych w ujęciu statystycznym. *Rozprawy Komisji Językowej. Wrocławskie Towarzystwo Naukowe*, XVI, 69–87.

KĘPIŃSKA, A., 1999. Różnice pokoleniowe w mowie mieszkańców Sieradza. In: Red. Z. STA-

- SZEWSKA. *Miasto. Teren koegzystencji pokoleń*. Łódź: Uniwersytet Łódzki, 63–71.
- KRYŃSKI, A., NIEDŹWIEDZKI, W., 1908. *Słownik języka polskiego*, t. 4. Warszawa: Nakładem prenumeratorów i Kasy im. Mianowskiego.
- KUBICKI, P., 2010. Nowi mieszczanie – nowa generacja. Wrocław – miasto odzyskane. In: Red. J. ZAJĄC. *Pokolenie – kategoria historyczna czy współczesna? Obraz przemian pokoleniowych w sztuce i społeczeństwie XX i XXI wieku*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 13–25.
- KUREK, H., 1990. *Metodologia socjolingwistycznego badania fonetyki języka mówionego środowisk wiejskich (na przykładzie kilku wsi Beskidu Niskiego)*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- LINDE, S. B., 1858. *Słownik języka polskiego*. Wyd. 2, t. 4. Lwów: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- MICHEL, A., 1999. Słownictwo rzemieślnicze w polszczyźnie mówionej starszego i średniego pokolenia łodzian. In: Red. Z. STASZEWSKA. *Miasto. Teren koegzystencji pokoleń*. Łódź: Uniwersytet Łódzki, 109–118.
- OSSOWSKA, M., 1963. Koncepcja pokolenia. *Studia Socjologiczne*, 2.
- OTWINOWSKA-KASZTELANIC, A., 2000. *Korpus języka mówionego młodego pokolenia Polaków (19-35 lat)*. Warszawa: DIALOG.
- PIPCZYŃSKA, J., 1978. Różnice fonetyczne w mowie dwu pokoleń łodzian. *Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego*, 73–83.
- PISAREK, W., 1972. *Frekwencja wyrazów w prasie. Wiadomości – komentarze – reportaże*. Kraków: Ośrodek Prasoznawczy RSW „Prasa”.
- ROSTAWSKA, T., 2001. *Konflikt międzypokoleniowy w rodzinie. Analiza psychologiczna*. Łódź: Uniwersytet Łódzki.
- RACHWAŁOWA, M., 1986. *Słownictwo tekstów naukowych*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- RUSZKOWSKI, M., 2004. Wskaźnik nominalności jako element stylistycznej charakterystyki tekstu. *Stylistyka*, XIII, 341–348.
- SAMBOR, J., 1972. *Słowa i liczby. Zagadnienia językoznawstwa statystycznego*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- SIGURD, B., 1975. *Struktura języka. Zagadnienia i metody językoznawstwa współczesnego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- SZCZEPANKOWSKA, I., 1993. Pokoleniowe uwarunkowania współczesnej świadomości językowej mieszkańców wsi. In: Red. B. BARTNICKA, B. FALIŃSKA, A. KOWALSKA, H. SĘDZIAK. *Polszczyzna Mazowsza i Podlasia. Różnice w mowie pokoleń*. Łomża – Warszawa: Łomżyńskie Towarzystwo Naukowe, 87–91.
- WIERZCHOWSKA, B., 1952. Różnice w mowie pokoleń. *Poradnik Językowy*, 9, 13–24.
- WYKA, K., 1977. *Pokolenia literackie*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- ZAJĄC, J., 2010. ***. In: Red. J. ZAJĄC. *Pokolenie – kategoria historyczna czy współczesna? Obraz przemian pokoleniowych w sztuce i społeczeństwie XX i XXI wieku*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 9–11.
- ZAJDEL, J., 2010. Pokoleniowe podziały w polskiej kinematografii. In: Red. J. ZAJĄC. *Pokolenie – kategoria historyczna czy współczesna? Obraz przemian pokoleniowych w sztuce i społeczeństwie XX i XXI wieku*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 85–98.
- ZARĘBINA, M., 1973. Statystyczna struktura wyrazowa tekstu gwarowego (na przykładzie wsi Ząb w powiecie nowotarskim). *Język Polski* LIII, 1, 5–16.
- ZARĘBINA, M., 1985. *Próba statystycznej analizy słownictwa polszczyzny mówionej (synteza danych liczbowych)*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- ZGÓŁKOWA, H., 1983. Ilościowa charakterystyka polszczyzny mówionej. *Studia Polonistyczne*, X, 163–175.
- ZGÓŁKOWA, H., 1987. *Ilościowa charakterystyka słownictwa współczesnej polszczyzny*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- МИСТРИК, Й., 1967. Математико-статистические методы в стилистике. *Вопросы языкознания*, 3, 42–52.

Marek Ruskowski

Jan Kochanowski University in Kielce, Poland

Research interests: Polish grammar, stylistics, statistical linguistics

THE CATEGORY OF GENERATION IN POLISH LINGUISTIC STUDIES (CURRENT STATUS AND PERSPECTIVES)

Summary

In linguistic studies, a generation is understood as “a group of people who are more or less the same age (Dubisz red. 2003, t. 3: 298)”. It is assumed that the linguistic memory, the knowledge of linguistic conventions, the ability to take notice of nuances in one’s language is the only and unique cultural heritage that is difficult to learn and is passed from generation to generation, albeit with smaller or bigger modifications. Such modifications are the reason why the language is differentiated in generational terms, and it is the age that plays the principal role in that differentiation. Apart from the biological criterion, the geographic one, that is the area of a specific region, determinates the distinct features in the speech of generations. The analysis of differences in speech of generations allows determining the direction, nature, pace,

mechanism of and reasons for linguistic changes. Generally, scientists focus on phonetic, lexical, and morphological differences shown in the language spoken by people from different generations.

In Poland, the studies of differences in the speech of generations are at an introductory stage. The reconnaissance of the research area has been carried out, and basic determinations have been made, but the scope of analysis seems to be too narrow. A research perspective would be to use the quantitative indicators that are showing now and will show in the future that the common sense assumptions about specific frequency ratios between parts of speech, an increase in complexity of utterances and their lexical wealth concurrent with age does not need to be corroborated by empirical research. It is also advisable to analyse the differences in speech of one generation, especially the medium-age or old-age generation, in terms of sex, education, living, and other possible parameters. It will give the answer to the question to what extent the speech of people from a specific generation is a linguistic monolith, and to what extent it is a collection of idiolects.

KEY WORDS: generation, generational variance of the Polish language, quantitative methods.

Gauta 2014 09 15

Priimta publikuoti 2015 01 15